

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Λουκρήτιος¹

Κάποιοι υποστήριξαν ότι η ανθρωπότητα, ξαναβρίσκοντας τον εαυτό της, θα μπορούσε να μην έχει πια μια ανθρώπινη μορφή και να παρουσιαστεί επομένως ως η επίτευξη της ζωότητας του είδους *homo sapiens*, και κάτι τέτοιο είναι το δίχως άλλο ενδεχόμενο.

Τζιόρτζιο Αγκάμπεν²

Και μη με παρεξηγείς, μητέρα. Δεν θέλω να είμαι ένα ζώο, ένα άλογο ή μια γάτα ή μια λέαινα, αν και όλα τους με γοητεύουν έτσι όπως ζουν *ενστικτωδώς*, δίχως να αντλούν από ένα σωρό παλιές δεξαμενές, όπως κάνουμε εμείς. Δεν θαυμάζω τον άνθρωπο των σπηλαίων κι άλλα τέτοια πράγματα.

Αλλά σκέψου, μητέρα, να μπορούσαμε να αντλήσουμε τη ζωή μας απευθείας από την πηγή, όπως κάνουν τα ζώα, και να μέναμε ο εαυτός μας.

Ντ. Χ. Λόρενς³

I. AN ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ΕΝΑ ΝΟΗΤΟ ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ ΝΗΜΑ μεταξύ των κειμένων που συνθέτουν το έργο του Giorgio Agamben *Το ανοιχτό. Ο άνθρωπος και το ζώο*⁴ αυτό θα πρέπει να αναζητηθεί στην εικόνα του μεσσιανικού δείπνου των θηριόμορφων ανθρώπων: η θεωρητική επεξεργασία του Αγκάμπεν θα ξεκινήσει με αφορμή αυτήν και θα ολοκληρωθεί με το οργιαστικό σαμπάτ ζών και ανθρώπων: ενδεχομένως με έναν τρόπο που δεν αποτελεί παρά μια ευχή συμφιλίωσης ανθρώπινης και ζωικής φύσης, (επανα)σύζευξης του ανθρώπου με το ζώο.

Με αφορμή τη μικρογραφία μιας εβραϊκής Βίβλου του 13ου αιώνα ο Αγκάμπεν αναρωτιέται για ποιο λόγο εκεί οι δίκαιοι παριστάνονται με κεφάλια ζώων και εικάζει ότι ο καλλιτέχνης θέλησε να δηλώσει ότι την έσχατη ημέρα οι σχέσεις μεταξύ των ζώων και των ανθρώπων θα συντεθούν σε μια νέα μορφή και ο ίδιος ο άνθρωπος θα συμφιλιωθεί με τη ζωική φύση του. Έτσι στον μεσσιανικό δείπνο (*Ησαΐας*, ΙΑ', 6) «θα κάθεται ο λύκος/ παρέα με το αρνί/ και θα κοιμάται ο πάνθηρας/ με το κατσίκι αντάμα./ Το μοσχαράκι και το λιονταρόπουλο/ θα βόσκουνε μαζί/ κι ένα μικρό παιδί/ θα τα οδηγάει»:⁵ ό,τι μέχρι τη στιγμή εκείνη είχε διαχωριστεί θα ενωθεί και πάλι, τα δύο μέρη, το ανθρώπινο και το ζωικό, που ο άνθρωπος προσπάθησε να

αποδιώξει από πάνω του στην αδιάκοπη διαδικασία ανθρωπογένεσης και ανθρωποποίησης, και θα επέλθει μία ειρήνευση ανάλογη εκείνης της Χρυσής εποχής των αρχαίων.⁶ ίσως μάλιστα και σε ένα επίπεδο ανώτερο. Εξάλλου οι θηριόμορφες εικόνες, εικόνες πλασμάτων κατά το ήμισυ ανθρώπων και κατά το υπόλοιπο ήμισυ ζώων, απαντούν στις αρχαιότερες παραδόσεις και ιδιαίτερα στον γνωστικισμό όπου είχαν και σωτηριολογικό περιεχόμενο. Το τέλος της ιστορίας, ο μεταϊστορικός άνθρωπος και η διάζευξη/σύζευξη ανθρώπου/ζώου βρίσκονται στο επίκεντρο του *Ανοιχτού*.

Η ιδιαίτερη σημασία που ο Αγκάμπεν αποδίδει στα μαθήματα του Χάιντεγκερ με επίκεντρο τις θεμελιώδεις έννοιες της μεταφυσικής (χειμερινό εξάμηνο 1929-1930) και τον Παρμενίδη (χειμερινό εξάμηνο 1942-1943) και στην «αντιπαράθεση» μεταξύ του φιλοσόφου και του Ρίλκε περί του «ανοιχτού» οφείλεται τόσο στην ανάγκη να υπογραμμιστεί η βαθιά οντολογική βαρύτητα του ζητήματος ως τέτοιου όσο και στο γεγονός ότι για τον ίδιο η χαϊντεγκεριανή ανάλυση συνιστά κάτι με το οποίο η φιλοσοφική σκέψη είναι υποχρεωμένη να αναμετρηθεί.⁷ Παρ' όλα αυτά, κατά τον Αγκάμπεν, αν, από τη μία, και ο Γερμανός φιλόσοφος παραμένει εντός του μηχανισμού της ανθρωπολογικής μηχανής, από την άλλη, η δυτική μεταφυσική και η διαρκής κρίση όλων των δομών και των θεσμών που χαρακτηρίζουν τη νεωτερικότητα δηλώνουν ότι η ανθρωπολογική μηχανή που διαχώρισε το ανθρώπινο από το ζωικό στον άνθρωπο εξακολουθεί να παράγει το θανατηφόρο φορτίο της γυμνής ζωής.

Σε μια κίνηση χαρακτηριστική για τον ίδιο ο Αγκάμπεν στρέφεται από τον Χάιντεγκερ στον Μπένγιαμιν, ελπίζοντας στον μεσσιανισμό του δεύτερου να βρει έναν τρόπο να εξέλθει από τις απορίες και τις δυσκολίες της θέσης του πρώτου, να ξεφύγει από τη λογική της ανθρωπολογικής μηχανής, να την απενεργοποιήσει και να τη σταματήσει, επιλύοντας και το πρόβλημα της σχέσης φύσης-ανθρώπου.⁸ (Όπως θα

δηλώσει, καταφεύγοντας σε μια μεταφορά, για τον ίδιο ο Μπένγιαμιν αντιπροσωπεύει ένα αληθινό αντίδοτο στο δηλητήριο που περιέχει η σκέψη του Χάιντεγκερ: «Κάθε μεγάλο έργο περιέχει ένα σκοτεινό και δηλητηριώδες μέρος, για το οποίο όχι πάντα παρέχει το σχετικό αντίδοτο. Ο Μπένγιαμιν υπήρξε για εμένα αυτό το αντίδοτο, που με βοήθησε να επιζήσω από τον Χάιντεγκερ».⁹ Αλλά ισχύει και το αντίστροφο: «οι δυο [φιλόσοφοι] δρουν ο ένας εν σχέσει προς τον άλλον σαν δηλητήριο και αντίδοτο. Με τον Μπένγιαμιν σώθηκα από το δηλητήριο του Χάιντεγκερ, όπως είναι αλήθεια και το αντίστροφο».¹⁰ Έννοιες όπως «διαλεκτική εν στάσει» και «σωθείσα νύχτα», τις οποίες ο Αγκάμπεν δανειζεται από τον Μπένγιαμιν, μπορούν να προσφέρουν μια ιδέα του ανθρώπινου και του ζωικού ικανή να θέσει εντελώς «εκτός λειτουργίας» την ανθρωπολογική μηχανή. Η «σωθείσα νύχτα» υπαινίσσεται μια φύση που έχει επιστρέψει στον εαυτό της, μια φύση που έχει ξαναβρεί την αξία της αδιάφορα από τον ρόλο που ο άνθρωπος διαδραματίζει εντός αυτής και δεν αποτελεί τη σκηνή πάνω στην οποία ξεδιπλώνεται η ανθρώπινη ιστορία. «Όταν ο κόσμος της φύσης θεωρείται προικισμένος με μία ενδόμυχη αξία, ανεπανόρθωτος και αδιάσωστος, καθώς δεν έχει ανάγκη από τον άνθρωπο για να τον λυτρώσει ή να τον χρησιμοποιήσει για τους σκοπούς του, η διαλεκτική μεταξύ ανθρώπινου και ζωικού φτάνει σε ένα “σημείο στάσης”».¹¹ Για τον Αγκάμπεν ο Μπένγιαμιν αφήνει το λεγόμενο ανθρώπινο και το αποκαλούμενο μη ανθρώπινο *έτσι όπως ακριβώς είναι*, παναπεί στον ενικό και ανεπανόρθωτο τρόπο ύπαρξής τους, έξω από το είναι. Και στη σκέψη του δεύτερου ο Ιταλός φιλόσοφος θα βρει τον οδηγό για μια νέα ανάγνωση της δυτικής ιστορίας νοούμενης ως η εκδίπλωση των διακυμάνσεων της ανθρωπολογικής μηχανής, τη δυνατότητα να στοχαστεί τα ανθρώπινα και τον κόσμο των μη ανθρώπινων πλασμάτων πέρα από την κυρίαρχη λογική και τις έννοιες που μας κληροδότησε η δυτική μεταφυσική.¹²